FEATURES OF LIFE IN THE WEST, REFLECTED IN IOAN SLAVICI'S WRITINGS

Adela Cristiana GORCEA
"Aurel Vlaicu" University of Arad

Abstract: Specialized literature states that the Transylvanian village, as presented by Slavici, reveals a different world as compared with other Romanian regions. Distinguishing features are: rituals, spotlight on folklore, an economic thinking oriented to prosperity and a positive attitude towards land's works.
The present paper focuses on the documentary value of Slavici literature, selecting images of traditional clothing, people's economical way of thinking, agriculture, as well as of playing as a traditional leisure activity. Moreover, the paper refers to the specificity of Slavici expression.
Traditional costumes are presented as people's usual way of dressing for feasts and celebrations. Slavici mentions specific dressing objects which are also confirmed by the monographers.
As regards the economical aspects of life, Slavici speaks about loan sharking, about day work, about the unfavorable conjunctions which for some people become opportunities for gain and enriching. Affected by daily hardships, people confront even contagion for a good price.
Harvesting develops in a few steps, in a relaxing atmosphere: harvesters are selected, each one having its role in the group. Then, the joyful ritual before leaving to the fields begins. The harvesting is described in details, using numerous terms specific for these works. The component of the harvesting crew is confirmed by the studies of Ovidiu Bîrlea.
Playing seems the appropriate mean to spend free time. Romanian and German dances are mentioned as prove for unity and interethnic tolerance. Ioan T. Florea also wrote about these aspects.
The writer's masterpiece brings to light elements of spoken language, having a rather popular character than regional, which facilitates public understanding. Thus, Slavici addresses all Romanian speakers.

Keywords: traditional costumes, economic thinking, agriculture, dances, spoken language.

Introducere

A scrie despre Slavici în prezent reprezintă o provocare. De ce? Bogata bibliografie critică, distanța în timp și, împreună cu aceasta, schimbarea mentalității cititorilor, doritori, în vremurile noastre, de mister și de spectaculos, ar putea fi tot atâtea argumente. Totuși, citirea operei din perspectiva legăturii sale cu specificul existenței transilvănene în secolul al XIX-lea pune în lumină, alături de incontestabila valoare estetică, și dimensiunea ei documentară. Cititorul zilelor noastre poate descoperi în lumea ficțională a lui Slavici un document, o oglindă a satului românesc care și-a desfășurat viața purtând amprenta benefică a comunităților maghiare și germane. Acestea au imprimat existenței în Transilvania un caracter ritualizat, mult diferit față de existența rurală din celelalte provincii românești.

În acest context, în prezentul studiu am urmărit doar câteva aspecte ale vieții din perioada amintită, așa cum apar în câteva scrieri ale lui Slavici – portul popular, aspectele economice ale vieții, desfășurarea secerișului, jocul în comunitate –, și despre care am căutat confirmări în lucrări de specialitate, pentru a le demonstra autenticitatea. De asemenea, am

BDD-A21998 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:55 UTC)

urmărit limbajul prozei scriitorului, care reflectă în mai mică măsură limba vorbită regional, el dorind a se adresa tuturor românilor, și dovedind prin aceasta conștiința sa lingvistică.

Portul popular

Vestimentația este definitorie pentru specificul existenței într-o anumită zonă. Bun cunoscător al obiectelor vestimentare din zona Șiriei, Slavici le menționează în scrierile sale. De exemplu, în basmul *Ileana cea șireată*, el amintește de „mâneca țesută cu altițe". (S_1, *Ileana cea șireată*, p. 66)

Portul popular era un motiv de mândrie pentru oameni, mai ales în zilele de sărbătoare, dar el reprezenta, în plus, și un mijloc de a-i distinge după locul de proveniență, și totodată un element definitoriu care dă sentimentul apartenenței la locurile natale: „El cunoștea portul, portul satului în care petrecuse cele mai frumoase zile ale vieții sale; (…)". (S_1, *GS*, p. 394). Aceeași idee se regăsește în *Pădureanca*:

„- Pe cine cauți, câmpene? îl întrebă un flăcău. (…)

Dar de unde-l cunoștea pădureanul?

De unde? De pe port! (…)

Fieștecare sat are portul lui (…)".(S_2, *P*, p. 171)

În nuvela *Gura satului*, Slavici prezintă „fetele și nevestele tinere, gătite ca de nuntă". (S_1, *GS*, p. 391) Insistă apoi asupra îmbrăcămintii bărbătești. Redau mai jos descrierea făcută de Slavici, în paralel cu un fragment de monografie:

Descrierea lui Slavici	Prezentarea în monografie
„Cioareci strâmți de aba, **cămașa lungă până aproape de genunchi**, cusută pe margine cu fire de mătase galbenă și încheiată la brâu cu chimirul îngust, din care ieșeau prăselele groase ale unui cuțit, pieptarul albastru, cu cinci bumbi lățăreți, mânecile largi, tivite tot cu mătase galbenă, pălăria lată, ce-i sta îndărăt, încât acoperea tot părul tuns și lăsa dezvăluită întreaga frunte rotundă și netedă, (…)". (S_1,*GS*, p. 392)	„Bărbații poartă în picioare: opinci din pele dubită ori făcute din tureci de cisme, înfășurate cu curele pe pulpea dela picioare, de multe ori însă în loc de curele e ața, iar unii cu cisme (călciuni) de pele groasă, cu tureac până la genunchi. Vara umblă în ismene și cămașă, care sunt făcute din pânză de cânepă și de in ori de bumbac. Ismenele se leagă sub genunchi iar unii le poartă nelegate. Iarna poartă cioareci țesuți din lână de casă, iar alții din lână neagră fabricată. Peste cămașa care e lucrată cu sălbănas și colți pe la margini și **e slobozită deasupra cioarecilor – până către genunchi** poartă un șerpar sau curea lată de 3 degete – mai demult era de o palmă și peptar, – unii și cojoace din piele de oaie, lucrate cu fleri frumoase. Peptarele de comun ajung până la brâu, iar cojoacele sunt mai lungi. Vara cei mai mulți poartă peptare nemțești ce au forma cojoacelor dar sunt făcute din postav negru, unele lucrate cu șinoare vânăte ori negre. Atât vara cât și earna poartă suman – lung până la genunchi – țăsut din lână de oaie (…). După-ce pânza e gata se trimite la dubit sau înălbit, unde cu ajutorul apei și a ciocanelor să înălbesc și se îndeasă într'o formă și astfel se dă gata ca pănura de lână. Din pănură se croește, de atare om priceput, forma șubei, apoi se coasă către olaltă, pe margini jur împrejur cu postav negru. La mâneci, la margini și înainte pe amândouă laturile la mijloc, e cusută cu forme de postav negru și vânăt presărat cu cusătura de ață galbenă. Pe cap poartă pălărie de pănură de pâslă sau de păr cu margini mici, iar iarna poartă căciuli negre de oaie de diferite forme". În vremile bătrâne era cu totul deosebit portul de cel de acum. (…) Pe cap purtau pălării mari, cu margini late de 4 degete și împodobite cu ciucuri (sau

BDD-A21998 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:55 UTC)

	găitane) (…). În locul curelei de azi, toți purtau șerpare late, în care își păstrau banii, iar fumătorii cremenea și amnarul".[1]

Comparând fragmentul literar cu prezentarea din monografie, se observă asemănări: cămașa lungă până la genunchi, cusută cu galben, chimirul îngust, cioarecii, pălăria. De reținut este că pălăria lată este menționată în monografie ca fiind obiect purtat „în vremile bătrâne", așadar, înainte de 1905, când a fost publicată lucrarea. Putem afirma, așadar, că „vremile bătrâne" reprezintă vremea lui Slavici, sfârșitul secolului al XIX-lea. Rezultă astfel că el cunoștea în amănunt portul din zona de vest.

Cojocul este un element de îmbrăcăminte cu tradiție în Podgoria Aradului. În romanul *Mara*, acesta este descris „frumos împodobit cu flori tăiate din cărmăjin ori cusute-n fire de ibrișin. Nu-i cojocul, ci podoaba de pe el ceea ce-i aduce câștig cojocarului". (S_4, *M*, p. 89) Frumusețea acestui obiect vestimentar este subliniată în același roman: „cojoace frumoase ca la Arad nicăiri nu se găsesc". (S_4, *M*, p. 89) Aceste cojoace sunt descrise mai sus și de Petru Vancu drept obiecte de îmbrăcăminte.

În lucrarea *Studii de etnografie și folclor*, Romulus Vuia numește câteva piese vestimentare păstrate pe teritoriul românesc din timpurile cele mai îndepărtate: căciula, cojocul, gluga, sarica, brâul, cioarecii, ițarii. El afirmă că, în afară de cojoc, care a fost probabil purtat în forma primitivă a pieilor de animale, celelalte obiecte nu au suferit în timp modificări majore, așadar acest aspect confirmă vechimea lor, precum și faptul că reprezintă o moștenire prețioasă pentru poporul român. Ocupație veche, strâns legată de creșterea oilor, cojocăria a asigurat și asigură încă în zilele noastre venituri substanțiale celor care o practică.

Aspecte economice ale vieții

În romanul *Mara*, Slavici face referire la starea materială a oamenilor din secolul al XIX-lea: „cojoace frumoase ca la Arad nicăiri nu se găsesc, fiindcă mai rar găsești aiurea oameni care pot să le plătească." (S_4, *M*, p. 89) El subliniază bunăstarea locuitorilor, precum și gândirea de tip economic căreia i se datorează această bunăstare. De asemenea, Slavici arată că oamenii sunt înțelepți și pricepuți în a găsi metode de a-și câștiga traiul prin afaceri proprii: „Fiindcă nu prea aveam bani, ca să intru într-o neguțătorie atât de mare, m-am împrumutat de la el, cu zece la sută pe trei luni de zile." (S_4, *M*, p. 120) Se reflectă în acest fragment și practicarea cămătăritului, îndeletnicire care nu era repudiată, ci reprezenta un târg asumat, în care fiecare dintre părți respecta înțelegerea inițială. Dacă ar fi fost repudiată această ocupație, scriitorul ar fi intervenit cu un comentariu sau cu un calificativ. Se regăsesc în roman și considerații cu privire la ziua de lucru. „În luna mai, oamenii n-au de lucru nici în câmp nici la vii, și ziua de lucru e mai ieftină decât alte dăți." (S_4, *M*, p. 172)

Nuvela *Pădureanca* prezintă modul în care locuitorii satelor dinspre păduri, pădurenii, cum îi numește Slavici, își câștigă existența. Bunăstarea nu este atotstăpânitoare: „Și de la mulți mult (grâu – n. n.) s-ar scutura în fiecare an și încă mult ani în ani de-a rândul dacă n-ar fi brațul pădurenilor flămânzi". (S_2, *P*, p. 163) Problemele traiului zilnic, cu care se confruntă pădurenii, reprezintă o soluție convenabilă pentru deținătorii de pământ cu recoltă bogată, care pot găsi mână de lucru ieftină. În aceeași nuvelă se subliniază și spiritul economic al pădurenilor: „Nici nu voiau pădurenii să steie de vorbă cu dânsul (cu Șofron – n. n.). Cei mai mulți ziceau că nu rămân pe aici, ci trec în Bănat, unde ziua se plătește mai bine. Alții îl amânau, pe mâine, pe poimâine, zicând că nu știu încă cum se vor hotărî prețurile. Iar puținii care erau gata de a merge chiar de pe acum la lucru cereau niște prețuri de te speriai de ele. Trebuia să le plătești zilele pierdute pe drum și osteneala drumului. Apoi anul era bun, și dar din dar se face. Apoi veniseră mai puțini decât într-alți ani. Apoi – și mai ales – era holeră,

[1] Petru Vancu, *Măderat (Magyarád)*, Arad, Tiparul tipografiei diecesane gr.-orientale române, 1905, p. 56-59;

BDD-A21998 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:55 UTC)

și degeaba omul în gura morții nu intră“. (S_2, *P*, p. 173-174) Slavici oferă astfel și informații medicale, aducând în atenție holera. Apare în acest fragment un aspect care direcționează acțiunile oamenilor dintotdeauna: conjunctura nefavorabilă pentru unii devine prilej de câștig și chiar de îmbogățire pentru alții. Se observă că, determinați de problemele traiului zilnic, oamenii înfruntă, pentru un preț bun, chiar și molimele.

În teza de doctorat *Imaginea Transilvaniei în viaţa publică din România în anii 1866-1876*, profesorul Iulian-Liviu Pîrnac realizează o prezentare a vieții economice din Transilvania, în perioada menționată, care vine în sprijinul ideii că Slavici a cunoscut acest domeniu al vieții din Transilvania și l-a valorificat în literatura sa. Am regăsit în teză informații legate de criza economică de aici, fără referire la cauza principală a acesteia, epidemia de holeră. Se arată că această criză a afectat agricultura, care nu s-a redresat decât după 1882. În contextul amintit, în spatele problemelor întâmpinate de Iorgovan – lipsa de secerători – se identifică dificultățile economiei din Transilvania, devenită o ramură axată pe cultura cerealelor, în cadrul căreia oamenii nu reușesc să obțină performanțe. Părerea mea este că, deși Slavici explică lipsa de secerători prin apariția holerei, aceasta este determinată și de faptul că suprafețele cultivate cu cereale erau în exces, așadar, culegătorii erau insuficienți. De altfel, în epocă se practica trocul: ce era în exces la grâu se schimba cu alte produse, apărând astfel un început de migrație a muncii.

Plecarea oamenilor „în Bănat“, așa cum este amintită de Slavici, poate fi, în lumina studiului amintit, și deplasarea populației spre mediul urban, în căutarea unui trai mai bun, deoarece lucrarea precizează că în perioada 1870-1880, populația rurală a scăzut.

În directă legătură cu extinderea suprafețelor pe care se cultivă cereale, se impune și modernizarea uneltelor de prelucrare a recoltei. Nuvela *Pădureanca* menționează mașina de treierat grâul, numită locomobilă, care funcționează cu aburi. Acest aspect este confirmat de studiul profesorului Pîrnac, care arată că, la 1873, în Transilvania erau 237 de mașini de treierat, dintre care cele mai multe se aflau în comitatele Bihor, Timiș, Arad și Satu-Mare, număr care a crescut la 1565 spre sfârșitul secolului. De asemenea, se face precizarea că mașinile cu abur aparțineau marilor proprietari. Se confirmă astfel că Slavici transmite și informații legate de epoca pe care a trăit-o, referitoare la modernizarea utilajelor agricole, precum și la economia bazată pe agricultură, în care cel mai mult se cultivă cereale. Câțiva ani mai târziu, modernizarea o reprezenta și tramvaiul Pâncota-Arad-Radna, care traversa Șiria, oprind în patru stații, despre care Slavici aflase în 1906, când trenul erat tras de cai. Acesta a fost dotat cu motor electric doar în 1912.

Secerișul este una dintre muncile agricole privite în zona de vest ca o sărbătoare. Nuvela *Pădureanca* îl prezintă amănunțit, cu referire la alegerea secerătorilor, la dansurile și cântecele dinaintea plecării la câmp, apoi la modul în care se desfășoară seceratul.

Activitatea propriu-zisă este precedată de alegerea secerătorilor, care trebuie făcută atent: „Secerișul este o sărbătoare, și Iorgovan voia ca pentru această sărbătoare el să-i aleagă pe oameni, și cosași, și legători, și fete ce trec de-a lungul brazdei s-adune în urma cosașului mănunchii sub secere.

An, lucrul fusese minunat: erau flăcăi sprinteni și la vorbă, și la lucruri, un cimpoieș și doi lăutari, era și-o gură spartă, erau și fetele tot una și una, încât iarna toată Iorgovan numai la seceriș a visat“. (S_2, *P*, p. 166)

Este punctată atmosfera de sărbătoare din preajma secerișului, apoi scriitorul face precizări în legătură cu organizarea pentru această activitate rurală: „Busuioc își făcuse socoteala câți cosași, câți legători și câți mănuncheși îi trebuiau pentru ca să-și poată aduna rodul timp de trei zile. Pădurenii aveau însă alte socoteli. Voind a pleca la seceriș, ei se adună în cete de câte cinci până la o sută de inși. Fiecare din aceste cete are apoi un om al ei, care se învoiește pentru ceata lui; oameni răzleți nu se găsesc, deoarece pădureanul odată cu capul nu

BDD-A21998 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:55 UTC)

se desparte de ceata cu care a plecat. Degeaba se căznea dar Șofron să adune numărul poruncit de Busuioc: o dată erau prea mulți legători; altă dată prea puțini cosași. Dar, ceea ce era mai rău, se nimereau totdeauna prea mulți care nu fac nicio treabă. Fieștecare ceată de cel puțin opt inși are câte un cimpoieș ori lăutar și câte un băiat care poartă fedeleșul cu apă în urma secerătorilor, iar lăutarul e socotit drept cosaș și băietul drept mănunchеș. Busuioc hotărâse un cimpoieș, un lăutar și doi băieți, iar lui Șofron i se nimereau câte patru lăutari, doi, trei cimpoiești și câte cinci, șase băieți“. (S_2, *P*, p. 174)

Slavici prezintă amănunțit problemele de organizare ale celor bogați în vederea pregătirii secerișului, precum și componența grupului de secerători și rolurile oamenilor în acest grup.

O altă etapă este plecarea la câmp, precedată de un adevărat ritual:

„Pe la cântatul cocoșilor casa lui Busuioc era-n picioare, lăutarul își strunea coardele, cimpoieșul își potrivea piscoiul, iară oamenii se găteau de sărbătoare luându-și flăcăii coasele pe umăr, iar fetele secera la brâu. Ziua nu era încă dezvăluită de tot din noapte când ei erau strânși cu toții în fața casei, așteptând să iasă gazda, ca să-i ureze de secerătoare.

Îndată apoi ce cheia răsună în broasca ușii de la casă, cimpoieșul își umflă cimpoile și lăutarul începe să tragă cu arcușul“. (S_2, *P*, p. 191-192) Flăcăii prinseră fetele-n joc și începură să chiuiască, apoi ieși Vica, stăpâna casei, ieși Filip cu pușca-n spinare, ieșiră și copiii mai mici, și după ce se întremă veselia, fetele începură să cânte și secerătorii plecară cântând și jucând la câmp. (S_2, *P*, p. 195) Se observă să Slavici pomenește de instrumentele muzicale ale locului și ale vremii, ca cimpoiul, sau piscoiul, azi aproape dispărute.

Seceratul propriu-zis este prezentat cu aceeași minuțiozitate: „Cosașii mergeau înainte, pas cu pas, culcând lanul greu în brazde lungi și groase și oprindu-se din când în când, ca să-și scoată **cutea** din **teacă** și să tragă cu ea de-a lungul **coasei** ce răsună departe sub bătaia pietrii. În urma lor fetele sprintene adună cu secera harnică brazdele în mănunchi. Vin apoi flăcăii cu brațele vânjoase, întind legătoarea, adună mănunchii pe ea și o strâng în genunchile lor greu, ca țeapăn să fie snopul. Tocmai în coadă sunt cimpoieșul, lăutarul, băieții cu fedeleșul și Șofron cu **furca**-n trei coarne de fier.

Și merg mereu înainte, și precum merg, lanul se culcă-n calea lor și crucile li se ridică pe urmă“. (S_2, *P*, p. 195-196)

Slavici cuprinde în fragment și cuvintele ce denumesc obiecte ale muncii la câmp: *coasa*, *cutea*, *teaca*, *furca*. Astăzi, acestea sunt dispărute, ele fiind înlocuite treptat, în timp, de combinele germane KLAAS.

Cu privire la cântecele de seceriș, cercetătorul Ovidiu Bîrlea face un studiu amănunțit în lucrarea *Folclorul românesc*, arătând că, în Transilvania, acestea apar pentru prima dată cel mai probabil în epoca feudală, dar sunt legate de încheierea secerișului cu un moment ritualic, care constă în aducerea unei cununi de spice, în alai și însoțită de cântec. Ovidiu Bîrlea menționează că acest moment are loc doar când seceratul se face în formă colectivă, ceea ce la Slavici se sugerează discret, prin termenul *ceată*. Tot în studiul cercetătorului sunt amintiți bărbații și femeile care cântă până la întoarcerea în gospodărie, precum și lăutarii care acompaniau jocul în timpul secerișului și la sfârșitul acestuia.

Comparând fragmentele extrase din nuvela lui Slavici cu studiul realizat de Ovidiu Bîrlea asupra secerișului, se observă diferențe cu privire la momentul în care se desfășoară cântecele și jocul. În timp ce Slavici menționează că acestea se interpretau la început, apoi în timpul muncii la câmp, Ovidiu Bîrlea a descoperit că acestea se leagă de finalul secerișului, punându-se accent pe *cântecul cununii*. Este de reținut însă caracterul ritualic pe care îl dă Slavici și care se confirmă prin studiul de folclor al lui Bîrlea, precum și buna dispoziție care însoțește secerătorii în această activitate agricolă de importanță majoră pentru transilvăneni. Cercetătorul explică acest caracter ritualic prin vecinătatea sașilor, care a condus spre astfel de manifestări ample.

BDD-A21998 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:55 UTC)

Citind nuvela, descoperim și atitudinea oamenilor față de munca la secerat: „e zi de seceriș. Și omul care muncește zi cu zi tot anul și muncește cu drag în ziua secerișului nu se mai târguiește. La nuntă tot mai poți sta pe gânduri și la cumetrie, pentru că nunta și cumetria sunt începuturi; dar la secerătoare niciodată“. (S_2, *P*, p. 192) Se observă în aceste cuvinte că Slavici cunoștea implicarea oamenilor în muncile câmpului, pe care aceștia le priveau ca pe o plăcere și nu ca pe o activitate apăsătoare și obositoare. Astfel, în Ardeal, munca, oricât de obositoare, nu a fost simțită ca o corvoadă, pentru că era aducătoare de prosperitate. Reflex natural al unei mentalități ce ține de valorile morale occidentale, grofii, latifundiarii români, precum și chiaburii se comportau mult mai uman cu cei care le lucrau pământul.

Jocul este o sărbătoare a comunității, care însoțește alte activități ale oamenilor sau este doar o modalitate de petrecere a timpului liber, ca horă, duminica. Nuvela *Scormon* amintește de jocul de la Paști, fără însă a-l detalia. *Gura satului* prezintă jocul ca o modalitate de destindere în fiecare duminică și la sărbători, când, alături de dansul propriu-zis, se spun povești, glume și se cântă, uneori și cu fluierul. În același timp, jocul este momentul în care ochii sătenilor sunt îndreptați asupra celor care dansează, aceștia fiind judecați de așa-zisa „gura satului“. (S_1, *GS*, p. 352)

În romanul *Mara*, cu prilejul culesului viilor, se amintește de **valsul nemțesc** și de **mărunțeaua**, ca dansuri definitorii pentru două naționalități diferite. Valsul este specific naționalității germane: „El juca atât de frumos, iară ea nu știa să joace valsul. (Natl și Persida – n. n.) Nu era făcută bătătura din fața cramei pentru vals și nici jucătorii deprinși a juca nemțește, dar la cules de vii joacă lumea și pe iarbă verde, și cele opt perechi zburau cum da Dumnezeu, ca pe podele lucii.“ (S_4, *M*, p. 98) **Mărunțeaua** este un dans specific românesc, este „jocul pentru care podgorenii au o deosebită slăbiciune“. (S_4, *M*, p. 101) Ceea ce valsul este pentru Natl, este și **Mărunțeaua** pentru Persida: „parcă **Mărunțeaua** aceasta nici nu e joc, ci un fel de țopăială; din ce în ce jucătorii se înfierbântaseră. (…) Era minunat și jocul acesta, și el începu să miște din ce în ce mai neastâmpărat din picioare“. (S_4, *M*, p. 101) În contextul dat, ele sunt un factor de unificare și o dovadă de toleranță, atitudine generată de bucuria culesului viilor. Dansul **Ardeleana** este amintit și în nuvela *Pădureanca*.

În lucrarea sa *Scrieri etnomuzicologice*, cercetătorul Ioan T. Florea menționează o clasificare a jocurilor populare tradiționale de la hora satului, care cuprinde grupa ardelenelor, cu dansuri în ritm liniștit, grupa mărunțelelor, cu dansuri în ritm alert, și grupa jocurilor pe picior, care presupun pași săriți. Așadar, **Mărunțeaua** și **Ardeleana**, pe care le amintește Slavici, sunt dansuri locale, cunoscute de scriitor și dansate în zona de vest.

Elemente de limbă vorbită

În acest subcapitol mi-am propus să ofer câteva exemple de limbă vorbită în zona de vest, așa cum reies din scrierile lui Slavici. Pentru aceasta, am pornit de la un fragment din lucrarea monografică *Măderat (Magyarád)*, care oferă câteva exemple de limbă vorbită în zonă la 1905 și cu mult înainte. Deoarece însuși autorul, Petru Vancu, redactează această lucrare utilizând tocmai specificul local, cred să este important să ofer un fragment demonstrativ, cu caracter metatextual:

„Referitor la graiul poporului român din Măderat se poate susținea cu drept cuvânt că vorbesc curat românește, – dacă se escepționează expresiunea – moale – care se folosește în părțile de răsărit ale Crișului începând cu Măderatul – a sunetelor *ci, ce, gi, ge, t*, precum și folosirea câtor-va cuvinte ungurești.

Ca particularitate să notează următoarele: Măi George (în loc de Gheorghe)! Ciinie o fost în grăgină, ge-o adunat pruniile gi pă gios? (…) Gi ingie escĭ măĭ fracie? (…)

Se folosesc vorbele maghiare romanisate: meseleu (perie de văruit) colop (pălărie) obloc (fereastră) uliția (stradă), megis (totuși), cios (jitar ori păzitor). (…)

BDD-A21998 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:55 UTC)

Verbul »mergem« să esprimă »merem« și mem s. ex. Noi mem (uneori merem) la plug.

Verbul »a fi« când e în modul doritor și e în legătură au alt verb activ, să schimbă în »vut« s. ex. Aș *vut* veni la voi ect.

Când să esprimă o cugetare dubioasă în care să se folosească pronum: »barem« să înlocuește cu »*incatele*« s. ex. *Incate* (sau *încatele* câte odată și încalete) să fi mers și ea la fântână.

Generațiunea bătrână, care e representată prin câți-va moșnegi, mai folosește încă vorbirea veche, care poate va fi fost folosită pretutindeni ori numai în comunele din jur – aceasta se va ști când vor fi făcute istoriile comunelor românești.

Bătrânii converseavă în modul următor: Când *eraserăm* noi prunci, ne-am fost *dusu-ne* până în Arad… și nîime nu nîe *dădut* nîmica să gustam.

Scîi *ortacîe* (pretene) *gie* când so măsurat hotarul, cum nîe *dusesere-ne* și pe noi pĕ prunci ca să nîe arâtie *mezuina* hotarului.[2]

Mai demult se foloseau și vorbele: Bogdaproste, blagoslovit și alte vorbe rămase de pe timpul stăpânirei sârbești".[3]

Studiind însăși exprimarea la care apelează Petru Vancu în 1905, precum și conversația oferită ca exemplu de acesta, se observă câteva fenomene lingvistice care în scrierile lui Slavici nu se regăsesc.

În opera sa, Slavici apelează la un limbaj literar, care respectă la modul general caracteristicile generale ale stilului: claritatea, proprietatea, precizia, corectitudinea, puritatea. Slavici renunță la exprimarea regională în favoarea celei obișnuite, puținele regionalisme având doar rolul limbajului de caracterizare. Cu privire la fenomenele fonetice manifestate în zona de vest în vremea sa, el le folosește doar tangențial în scrierile literare, sau modificat, între pronunțarea obișnuită sau cea regională.

Pentru a ilustra aceste idei, am selectat exemple din romanul *Mara* și din basme, identificând câteva aspecte de ordin morfologic. În primul rând, am identificat verbe la modul conjunctiv, în cazul cărora Slavici apelează la formele: *să vie, să ție, să rămâie, să deie, s-o ieie*, pe care le preia din zona Șiria. Atlasul lingvistic confirmă o astfel de formă a conjunctivului, exemplificând prin cuvântul *să béiĕ*.[4]

În legătură cu pluralul substantivelor, se observă inconsecvența în folosirea acestuia, de exemplu: pluralul substantivului *fereastră* este uneori *ferestri*, alteori *ferești*. Menționez că, în zona Șiriei, pentru termenul *fereastră* se folosește cel de *obloc*, cu pluralul *oblócĕ*.[5] Slavici se orientează la o formă mai apropiată de cea literară, folosind un termen mai aproape de zona Păulișului. De asemenea, substantivul *spic* apare cu pluralul vechi *spicuri*, iar pluralul articulat pentru substantivul *mână* este la Slavici *mânile*. Substantivul *genunchi* devine la plural articulat *genunchile*, formă populară, dar nu regională, deoarece la Șiria acest cuvânt are forma *jenunt'ĕ*, cu pluralul *jenunț*.[6]

Genitivul se formează la Slavici cu prepoziția *de la*, așadar, în locul formei *ușa casei*, el folosește „broasca ușii de la casă". La Șiria, această formă este înlocuită de *ușa la casă*, iar la Săvârșin, *ușa di la casă*. Slavici recurge la o formă intermediară, apropiată de cea literară a prepoziției *de la*.

[2] Conversație auzită de Petru Vancu, în 1896, între învățătorul George Deac, de 76 de ani, și Ioan Galde, de 82 de ani;
[3] Petru Vancu, *op. cit.*, p. 35-36;
[4] Ionel Stan, Dorin Uritescu, *Noul atlas lingvistic român. Crișana*, vol. II, București, Editura Academiei Române, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2003, p. 70;
[5] ibidem, p. 130;
[6] idem, p. 192;

BDD-A21998 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:55 UTC)

Pronumele nehotărâte formate prin compunere sunt de tipul: *fieștecare*, *oareșceva*, acestea înlocuiesc formele obișnuite *fiecare* și *ceva*.

Același fenomen se observă în cadrul adverbului nehotărât *oarecum*, pe care Slavici îl utilizează în forma *oareșcum*. Tot o formă proprie limbajului scriitorului este și adverbul propriu-zis, folosit ca *amiazăzi*, *după amiazăzi,* sau în formă substantivizată *toată amiazăziua*.

Prepozițiile sunt folosite în forma lor arhaică, de exemplu, prepoziția *despre* apare cu sensul lui *dinspre* : „dealul despre Păuliș", „țărmurele despre Lipova".

Conjuncția *dar*, care de obicei este conjuncție adversativă, apare cu rol conclusiv, având sensul „așadar": „lumea aleargă dar", „mai erau dar", „sări dar", „serile dar", „creșteau dar și ciorapii" (p. 15), „acum dar, până-n Rusalii". (p. 46)

Pentru substantivele urmate de adjectiv pronominal posesiv, de exemplu *sora mea,* Slavici recurge la forma: *soru-mea și soru-sii*, forme confirmate pentru Șiria în atlasul lingvistic.[7]

Am oferit aceste exemple cu scopul de a susține ideea că în opera scriitorului se pot identifica elemente de limbă vorbită, cu caracter popular și nu regional, ceea ce facilitează înțelegerea ei de un public cititor larg. Astfel, Slavici nu se adresează doar unei categorii restrânse de cititori din regiunea sa, ci tuturor vorbitorilor de limbă română. Pentru scriitorul ardelean, conștiința lingvistică este importantă. Studiind corespondența lui Slavici cu Iacob Negruzzi, din perspectiva limbii vorbite de scriitor, se observă o imensă diferență între limba scrisorilor și cea a literaturii sale. Redau un fragment din această corespondență: „Îți scriu numai ca să-ți spun, cumcă nu pot să-ți scriu nimic, - deci numai pentru ca să te rog să nu te superi pe mine pentrucă nici dup-o vreme atât de îndelungată nu am respuns la scrisoarea, ce mi-ai trimis. – Te rog dar – și îți promit cumcă, dacă se vor schimba vremile, voi respunde. Am întârziat până acum pentr-că credeam, cum-că, îmi va fi cu putința să trimit și nefericitele de *Studii asupra maghiarilor*. – Dar acum ved cumcă înainte de serbătorile pastilor ori doară și ale crăciunului nu va fi cu puthintia. – N-am vreme pentru ca să me ocup și de lucruri, ce nu duc nici o para in pungă. Sperez ănse cumcă acum pe Crăciun voi avea câte-va zile libere (…)".[8]

Observând textul de mai sus, diferențele sunt evidente. Alături de celelalte fenomene lingvistice, am observat adverbul relativ *cum* și conjuncția subordonatoare *că*, pe care Slavici le contopește, obținând cuvântul cu valoare conjuncțională subordonatoare *cumcă*. Această formă apare de mai multe ori în basme, imprimându-le o nuanță populară. De exemplu, în basmul *Floriția din codru*, se regăsesc numeroase enunțuri formate cu acest cuvânt, recurent de șaisprezece ori în basm: „ți se părea **cumcă** vinul e mai tare și mai înfocat", „ți se părea **cumcă** vinul e mai dulce și mai moale", „a mers dară vestea (…) **cumcă** la crâșma din codru se bea vinul cel mai bun, (…), și **cumcă** Floarea Codrilor e cea mai frumoasă fată din lume", „trece vestea **cumcă** peste ziuă are să treacă și împăratul pe aici" (S_1, p. 44), „sosi vestea **cumcă** împăratul era să treacă cu voinicii" (S_1, p. 45), „simțeai **cumcă** acuși va să fie aici", „văzură **cumcă**de aici înainte nu e glumă și râs" (S_1, p. 47), „i se părea **cumcă**nu e precum ar trebui să fie: **cumcă** vinul nu e ca lauda, **cumcă** crâșmărița nu e ca vestea", „îi părea **cumcă** n-o vede" (S_1, p. 48), „să spuie cârciumăriței **cumcă** i-a scos de la Floriția din cap", „văzu **cumcă** vede ceva"(S_1, p. 49), „ghebosul spuse Floriței **cumcă** să-i spuie lui" (S_1, p. 51), „li se părea **cumcă** a venit pedeapsa lui Dumnezeu". (S_1, p. 54). Concluzia este că Slavici a imprimat în mod discret scrierilor sale și elemente ale limbii populare. Comparând exprimarea sa în literatură și în corespondență, topica frazei, apartenența unor cuvinte la registrul regional, se poate observa că, în literatură, facem cunoștință cu un alt Slavici ca stil, ca

[7]idem, p. 216;

[8] A VIII-a scrisoare către I. Negruzzi, *Convorbiri literare*, ianuarie-februarie 1926, în *Administrație românească arădeană,* vol. I, p. 58;

BDD-A21998 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:55 UTC)

vocabular, ca exprimare. Textul pare filtrat, controlat, şlefuit, orientat către exactitatea şi corectitudinea comunicării. Este probabil şi intervenţia lui Eminescu, cel care a fost alături de scriitor în corectarea exprimării, în îmbunătăţirea topicii, în nuanţarea şi obţinerea proprietăţii limbajului.

Concluzii. Studiul creaţiei slaviciene, din perspectiva aspectului documentar, se dovedeşte o activitate pe cât de interesantă, pe atât de laborioasă. Cu privire la aspectele studiate, formulez câteva concluzii:

- **Portul popular** este prezentat în amănunt, scriitorul amintind piesele de îmbrăcăminte specifice zonei de vest. Ele sunt menţionate în monografii ale vremii.
- **Problemele economice ale vieţii** – dificultăţile financiare, criza economică, modernizarea utilajelor agricole, căutarea unor soluţii de câştigare a traiului zilnic – sunt integrate de Slavici în creaţii care par adevărate poveşti de viaţă. Ele sunt confirmate de studiile privind imaginea Transilvaniei spre sfârşitul secolului al XIX-lea.
- **Obiceiurile laice din comunitate**, şi totodată ocupaţii ale oamenilor – jocul, secerişul – sunt prezentate ca sărbători rurale, fiind momente de veselie, bună dispoziţie, în care oamenii îmbină utilul cu plăcutul. De asemenea, ele se desfăşoară asemenea unui ritual. Ele se confirmă prin tradiţia orală şi prin lucrările de specialitate.
- **Limbajul** este pentru Slavici o modalitate de a educa prin literatură şi nu o modalitate de a obţine efecte expresive în primul rând. Astfel, funcţia poetică a limbajului trece în plan secund. Scriitorul optează pentru forme ale cuvintelor care se apropie mai mult de cele literare, spre deosebire de propria exprimare, care este ancorată în vorbirea regională. Conştiinţa lingvistică a lui Slavici este aceea care direcţionează opera sa.

Lucrând cu textul şi scriind despre text, citind despre contextul social-istoric al perioadei sfârşitului secolului al XIX-lea şi începutului secolului al XX-lea, am constatat că scrierile lui Slavici reprezintă un material de studiu extrem de bogat, şi că orice aspect pe care scriitorul îl pune în relaţie cu epoca în care a trăit şi a scris este generator de idei şi permite ramificaţii spre domenii conexe ale ştiinţei, dar şi ale vieţii: filosofia, geografia, istoria, economia, politica, sociologia, etnologia, folclorul. Într-un cuvânt, scrierile lui Slavici definesc viaţa însăşi. În acest context, studiul de faţă reprezintă doar o mică parte din ceea ce se poate scrie pe tema dimensiunii documentare a operei scriitorului şirian.

Bibliografie:

1. Academia Republicii Populare Române, *Micul atlas lingvistic român*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române;
2. Academia Română, *Dicţionarul general al literaturii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2007;
3. Bîrlea, Ovidiu, *Folclorul românesc*, volumele I şi II, Bucureşti, Editura Minerva, 1981;
4. Florea, Ioan T., *Scrieri etnomuzicologice,* Arad, Editura Mirador, 1997;
5. Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române,* Piteşti, Editura Paralela 45, 2008;
6. Pîrnac, Iulian-Liviu, *Imaginea Transilvaniei în viaţa publică din România în anii 1866-1876*, Bucureşti, teză de doctorat ;
7. Pop, Mihai, *Obiceiuri tradiţionale româneşti*, Bucureşti, Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, Institutul de Cercetări Etnologice şi Dialectologice, 1976;
8. Stan, Ionel; Uritescu, Dorin, *Noul atlas lingvistic român. Crişana*, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2003;

BDD-A21998 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:55 UTC)

9. Vancu, Petru, *Măderat (Magyarád)*, Arad, Tiparul tipografiei diecesane gr.-orientale române, 1905;
10. Vuia, Romulus, *Studii de etnografie și folclor*, București, Editura Minerva, 1975;
11. Zaciu, Mircea; Papahagi, Marian; Sasu, Aurel (coordonatori), *Dicționarul esențial al scriitorilor români*, București, Editura Albatros, 2000.

SIGLĂRI

Slavici, Ioan, *Opere*, vol. I, București, Editura Național, 2001: S_1
Slavici, Ioan, *Opere*, vol. II, București, Editura Național, 2001: S_2
Slavici, Ioan, *Opere*, vol. IV, București, Editura Național, 2001: S_4

PRESCURTĂRI:
Mara: *M*
Pădureanca: *P*
Gura satului: *GS*

BDD-A21998 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:55 UTC)